

МІСЦЕ УКРАЇНСЬКОГО БОГОСЛОВСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ І БОГОСЛОВІЇ

Не хочу накреслювати ані історії нашої богословської науки, ані історії нашого Богословського товариства. Хочу вказати на "місце" Товариства не в значенні просторовому чи часовому, матеріальному або філософсько-онтологічному як величини-вартості у відношенні до інших вартостей, як це кажемо у щоденній мові, про "щось на *своєму* місці", "щось, що має мати *своє* місце" чи, хай вже й діалектично, як про історичне явище.

Історія нашого християнства – бурхлива, нестійка, постійно захитана в ситуаціях в різних історично-політичних обставинах серед воєн, окупацій, різних криз і впливів. Так формувалась наша культура, духовність, навіть ідентичність, виховання і національна свідомість. Вони були щось в роді як постійно захмарене небо з проблисками ясного і теплого сонця. Серед такого історичного "клімату" видержувало в народі з подивугідною міццю наше християнство, і то переважно серед найнижчих верств народу, як це було в первісній Христовій Церкві, як це висловив у своїй молитві наш Господь і Спаситель, дякуючи Отцеві, що послав Його, "що затаїв єси це від мудрих та розумних і відкрив це немовлятам" (Мт. 11:25).

Богословія – то важна і висока наука, що займається, як кожна інша наука, дослідженням буття в ньому, зокрема – Людини і її відношеннях до Творця – буття, яке її оточує і в тому відношенні розум-наука Людини шукає історичної волі-мови-слова Творця Бога, для тієї Людини. І ті передані і написані слова є джерелом науки богословії враз з великою книгою, якою є увесь космос, «Видимий і невидимий» (Рим. 1:20). Велика ця історія, якої автором, є сам Бог, що в історії був і продовжує з нами бути — Ісус Христос у своїй Церкві, в якій він продовжує вчити і на це вибрав він апостолів, а далі їхніх наслідників, які роблять всі народи його учнями і членами його містичного Тіла, яке ми з Ним, як Главою, творимо. Їм до помочі, не як вчителі, а як "науковці"; чи "богослови", досліджують науковими засобами те Боже Слово і ті відношення між Богом і Людиною, хоч вчителями в Церкві вони не є, а радше вчительській власті Церкви

* Іван Музичка (Рим, Італія) – почесний науковий співробітник Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ.

допомагають Божу Правду пізнати, як тільки наш розум ті недосяжні правди збагнути своїми силами може, що й зветься "наукою" чи "богословією".

Є три категорії тих, кого зємо «науковцями» «ученими». Перша – це «дослідники», «які правду шукають, її досліджують (не творять!), відкривають за допомогою двох крил – розуму і віри. Це – відоме. Друга – це науковці-педагоги які Божі правди вчать пізнавати дидактичними і педагогічними способами. Коли перші пишуть наукові твори, то другі пишуть «підручники» і є навіть назва – «Підручник богословія». Третя категорія це ті, що організують в різний спосіб, щоб тая наука могла успішно розвиватися і діяти. В тій третій категорії є богословські товариства, яких завдання є дуже широкі і відповідальні. Вони часто творять наукові інституції і з ними потім співпрацюють, вони вишукують проблеми для науки, вони дбають про наукові кадри та ін.

В історії нашого богословія від нашого охрещення за Володимира у нас різними були ті три категорії богословів-науковців. Повинна була нам їх дати чи вишколювати Візантія, від якої ми прийняли християнську віру. Не легка то була справа, була трудність з мовою, треба було здійснити переклади багатьох книг – і літургічних і богословських, і філософських й літературних творів. Виглядає, що не було їх достатньо, щоб створити й зорганізувати якусь свою науку, але про Володимира літописець каже, що він "любя поученіє книжное", за Ярослава була вже бібліотека в Києві, монахи печерської лаври щось переписували і перекладали напевне "Слово о Законі і Благодаті" Іларіона " є не малим Богословським твором, хоч була це проста проповідь. Князь Володимир організував першу школу з вивчення літургії. На Заході монахи і їхні монастирі були вогнищами богословії й інших наук. Вони творили перші європейські університети чи високі школи для наук. Європейська культура і наука має своє коріння в християнстві. Наука творилась в маленьких гуртках вчених монахів, які вивчали все потрібне для людини з двох великих книг – світ-природа-всесвіт і Святе Письмо, як Боже Слово. В історії нашої Церкви маємо тих, хто науку богословії організовували, творили школи, друкували книги, вчилися наук на Заході, щоб принести їх в Україну Приклад цього наш Сковорода У 1922 році постало наше Богословське товариство Можна б відкрити його довгу історію, починаючи від Ярослава і його бібліотеки в Києві. Велика заслуга в ньому наявних в нашому середньовіччі церковних братств з їхніми друкарнями Сьогодні такі Товариства в нас можуть здобути організацією такі засоби - для науки богословії в боротьбі з

«науковим (!) атеїзмом», безвірством, аморальністю, хибними соціальними доктринами про гідність і права людини. Університети, інститути, школи мають свої укладені програми, які систематично викладають, Наукові Товариства вишукують актуальні чи пекучі проблеми, щоб науково кинути на них світло правди і їх актуалізувати.

Очевидно, що університети й інститути є кріпостями-замками науки та освіти. Погляньмо лиш, коли вони поставали в роках у різних слов'янських народів, а коли у нас: 1348 р. – у Празі; 1364 у Кракові; 1577 р. Острозька Академія; 1632р. – Могилянська Академія, в 1774р. – для нас у Відні «Барбареум»; 1784р. – у Львові університет тільки з українськими факультетами; 1885р. – у Харькові; 1834р. – в Києві; 1865р. – в Одесі; У Львові НТШ – 1873 р., Богословська Академія в 1928 р., Богословське Товариство – в 1923 році.

Наукові богословські сили появились в нас в XVI столітті і брали вперше в історії нашої Церкви завзяту участь у полеміці, яка виникла від 1596 року від Берестейської Унії, яка дала кільканадцять богословських творів. Коли Львівська Єпархія приступила до унії в 1700 р. духовний стан і богословська наука тут були в жалюгідному стані. В XIX столітті в Галичині в деяких галузях богослов'я почався повільний розвиток, зокрема в пасторальній богословії, яке в тому ж столітті зродилось на Заході. Історичним нашим щастям було прилучення Галичини до Австрії в 1772 р. В тій політичній ситуації ми зустріли в XIX-му столітті "весну народів" на релятивній свободі і почали своє національне відродження на всіх відтинках нашого життя, церковне включаючи.

Так почалась нова сторінка нашого богослов'я. «Барбареум» дав нам за десять років шість єпископів, шістнадцять крилошан, десять університетських професорів, вісім ректорів семінарій і вісім письменників.

Перша світова війна в XX-му столітті спинила той розвиток (ми мали здобути в 1916 році від Австрії наш український університет у Львові. Відразу ж по війні. нашій програній війні з поляками, ми взялися до відбудови втраченого століттями і творення оновленого життя з прицілом на повний розвиток нашої науки - світської і богословської і на здобуття повної державної самостійності. У своїй промові на Установчих Зборах редактор часопису "Богословіє" о. Й.Сліпий такими словами закінчив свій виступ "Науковою культурною працею ми кладемо чи не найсильніші (під цю хвилю) підвалини нашому національному і державному життю.

Товариство у своїм зародку появилось на – з'їзді професорів наших єпархіальних семінарій у Львові в вересні 1922 року. З'їзд скликав ректор львівської духовної семінарії о. Тит Галущинський, Семінарія була під проводом оо. Василіан. У Львові були тоді поважні наукові богословські сили виховані в ХІХ ст. Метою з'їзду було – створити наукове богословське товариство, унормувати програму богословський студій в трьох семінаріях згідно з новими вимогами Церкви і часу, почати видавати власний богословський журнал. З'їзд додав ще й мабуть найважливіше завдання, а саме видавання підручників для студентів богословія. То була пекуча справа, бо до того часу вживалися підручники німецьких або латинських авторів. Було також укладено статут Товариства і його затвердила відповідна державна влада. Перші збори Товариства відбулися через рік. Збори заснування Товариства відбулися 16 грудня 1923 року. Головою Товариства обрано о. Тита Галущинського він був ним до кінця 1926 року, коли головування прийняв о. Йосиф Сліпий він був головою товариства до ліквідації 1945 році в роки більшовицької неволі. Метою Товариства було: а) згуртувати в українським народі наукові богословські; б) плекати богословську науку; в) дбати про вищу богословську освіту духовенства. Статут подає водночас низку тих заходів, якими Товариство буде проводити свою діяльність.

Товариство почало справді енергійно здійснювати свою організовану працю. Першим його здобутком (про що чомусь не говориться) була його співпраця для відкриття у Львові другої поважної наукової богословської вищої школи, подібної Могиллянській Академії в Києві, з назвою Львівська Богословська Академія. Вона мала завершитися в майбутності Українським католицьким Університетом до чого прагнули наші предки мало не двісті років. До цього накреслення треба додати надто важливу засторогу: всі ті старання відновити богословські науки і студії в нашій Церкві з осідком у Львові відбувалися під пильним наглядом, вказівками, проектами і благословенням митрополита Андрія. Він благословив цей великий наш здобуток такими пропам'ятними словами: В нинішні важкі часи, коли наш нарід упав, знеможений у нерівній боротьбі за своє повне життя, а отець тьми – диявол – на нашій, св. Андреем благословенній землі засіває повними жменями свій кукіль блуду й безбожництва, постановили ми піти за прикладом Наших світлих попередників та оснувати в нашім городі Львові високу школу католицької науки нашого восточного обряду, як окрему правну особу – Греко-Католицьку Богословську Академію, як

найпевнішу підвалину духовного відродження Нашого Народу та приготування нашої церкви святої до сповнення великої грядучої місії у Христовому Винограднику на Українській землі та серед народів Східної Європи, спрагнених Божої Правди. Богословське Товариство було немов предтечею Богословської Академії, а вона в свою чергу – предтечею сьогоденного нашого університету. Гасла тих років були: організувати, творити, будувати, відновляти. Членів засновників було 26 з трьох наших єпархій. Так постало те Товариство і працювало воно від 1923 року до 1939. Заборонене воно було від 1939 до 1941 року в роки першої більшовицької окупації, діяло знову від 1941 до 1944 і вдруге заборонене в Україні з 1945 аж до 1991 року. Проте чинним воно було в еміграції від 1960 до 1997, коли повернулось на рідні землі і діє тут і досі. З товариством жив і його богословський журнал „Богословія”. В році його віднови на зборах у Мюнхені в 1960 р. головою став о. Атанасій Великий. В 1963-му році на волю вийшов Блаженніший Йосиф. Отець Великий передав головство о. Гриньоху – містоголові – вважаючи, що голова з України є законно на своїм пості на волі. Ісповідник Йосиф однак почав широку діяльність з виходом на волю і ще Товариство не виявляло якоїсь окремої діяльності аж до Зборів вересня 1969 року, коли було посвячено собор Св. Софії і будинку майбутнього університету ім. св. Климента в Римі. На голову знов було обрано о. І. Гриньоха. Блаж. Йосиф приступив до реалізації своїх численних задумів церковно-канонічних еклезіальних, літургічних, віднови студитського монашества купном монастиря „Стадіон”, патріархату, помісності, організацією мирянства, адміністрацій. Він зайнявся зокрема організацією українського католицького університету в Римі, що забирало у нього майже увесь час. УБНТ при таких розгарі праці і проблем відійшов в тінь.

Голова о. І. Гриньох не був спроможний відкривати якусь додаткову діяльність Товариства, даючи свій потрібний вклад в наукову працю УКУ. Редакцію журналу провадив о. І. Хома, який водночас був і єдиним секретарем Блаженнішого. Оточення Блаженнішого було числом мале, що кожний з його співробітників мав бодай чотири функції і відповідальностей. То ж не диво, що діяльність Товариства в цей час була майже ніяка, його організаційні і наукові, завдання на себе взяв УКУ в Римі. Але Блаженніший все ж висловлював потребу такого Товариства в близькому майбутньому часі, коли „промовляв в 1969 році на його зборах. Було обрано тоді нову Раду. Вказуючи на цілі Товариства митрополит зауважив УКУ „має інше завдання інший обсяг роботи” Його наукова діяльність

носить на собі виховний характер і має обмежене число відносних професорів. Навпаки БНТ-тво гуртує загал і науковців і прихильників української науки, з різними науковими кваліфікаціями і необмеженим числом членів. Те, що не може виконати Український Католицьким Університет, може зробити БНТ-тво і навпаки. В УКУ БНТ знайде своє вигідне приміщення.

УКУ почав свою наукову діяльність і педагогічну працю скромно з кількома студентами, кількома богословськими предметами і професорами. Кожного літа один місяць відбувались "літні курси" в Римі, постало чотири філії УКУ в діаспорі, які боролись постійно зі своїми обмеженнями і труднощами через три роки в Римі відбулися дияконські курси, які дали Церкві вісім дияконів і навіть двох священиків. Представники УБНТ брали участь в тому часі в наукових конференціях з нагоди 1000-ліття Хрещення Руси-України та інших ювілеях. На жаль, ані збори Товариства, ані наради не відбувались, Товариство стало невідомим і неприсутнім в житті Церкви. Єдиним зовнішнім виявом його існування був журнал "Богословія"... Вина в тому була в проводі Товариства в дуже нечисленній кількості його членів по цілім світі.

В додатку в 1984 році помер Блаженніший Йосиф, який за кілька років до цього був німецьким.

Не легкі були перші роки нашої волі Церква вийшла на волю втомлена довгим переслідуванням частиною розбита, частиною без своїх храмів, з дуже незначною кількістю священиків, без семінарій, без монастирів, без богословської і духовної літератури, про яку ми мало дбали. Все треба було здобувати, будувати, зорганізувати, творити. УБНТ не було до праці в Україні приготованим і не брало в тій праці майже ніякої участі з – за браку членів і загалом з пасивного становища свого існування на чужинах. Ми опинилися в хаосі, який створила совєтська неволя. УБКТ брало участь в успішній конференції в сотий ювілей енцикліки папи Лева XIII "Сотий Рік" причинилось Товариство до організації катехитичних курсів, успішно організованих у Львові (на перші курси було біля чотирьохсот учасників!). Число членів Товариства однак не досягало тридцятки, частина з них взагалі богословієм не цікавилася, не зважаючи на академічні титули. Так зустрінуло Товариство волю Церкви і України. Прийшлося його знова відновляти на рідних землях, де воно вродило в 1923 році. Це сталося в 1997 році Загальними зборами скликав Блаженніший Любомир. Було відновлено статут Товариства обрано нову Раду з молодого покоління, появились нові члени, журнал

"Богословія перейшов в Україну, хоч дальша його доля стала невідомою.

Десять років існування в Україні ще не належать до історіографії бо то знову роки початків, великих при тому історичних несподіванок, змін, криз, недостач і болів, які нас не покидають. УБНТ може багато вчинити і допомогти своєму народові, своєму університетові, а ще більше своєму народові на чужинах, де стільки нашого люду і так мало духовних покликань, багато змарнованих наукових сил і ще далі марнується, [Потребувані чинники які б організували народ вчили його як організовано жити і працювати для великих виховних і наукових цілей.

О. Буравський * (м. Київ)

**БЛАГОДІЙНИЦЬКА ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ
РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ
(кінець XVIII – початок XX ст.)**

У вітчизняній історичній науці, незважаючи на значну кількість публікацій, немає комплексного дослідження добродійної та культурно-освітньої діяльності Римо-Католицької церкви на Правобережній Україні кінця XVIII – початку XX ст. У новітній українській історіографії є ряд досліджень, у яких певною мірою все ж розглядалася означена нами проблема. Зокрема, у дисертації Г. Махоріна простежено добродійну діяльність державних структур, громадських організацій, приватних осіб, а також фрагментарно римо-католицького кліру на Волині в 1793-1917рр. [Махорін Г.Л. Благодійна діяльність на Волині (1793–1917рр.): Історичний аспект. – Дис. ... канд. істор. наук – 07. 00. 01. – Луганськ, 2007].

У монографії Н. Сейко висвітлено добродійну діяльність польської національної меншини, епізодично римо-католицьких священників у сфері освіти в Київському учбовому окрузі протягом XIX – початку XX ст. [Сейко Н.А. Добродійність поляків у сфері освіти України (XIX – поч. XX ст.). Київський учбовий округ. Монографія. – Житомир, 2007]. У дослідженні Е. Зваричука проаналізовано добродійну та культурно-освітню діяльність римо-католицького

* Буравський О.А. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка.